فصلنامه علمي اقتصاد و بانكداري اسلامي، شماره پنجاه و پنجم، تابستان ۱۴۰۵- صفحات ۱۶۴-۱۳۹

شناسایی و اولویت‌بندی پیش‌ران‌های درون‌سازمانی گزارشگری پایداری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران

مقاله پژوهشی

سحر یوسفی‌زاده[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۸/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۵

چکیده

پذیرش و استقرار سازوکارهای گزارشگری پایداری در بازارهای نوظهور با چالش‌های گوناگون ساختاری و نهادی روبه‌رو است. هدف بنیادین این پژوهش، شناسایی، غربالگری و اولویت‌بندی پیش‌ران‌های کلیدی درون‌سازمانی است که بر پذیرش و توسعه گزارشگری پایداری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران اثر می‌گذارند. این پژوهش بر اساس ماهیت داده‌ها از نوع آمیخته (کیفی–کمی) و با رویکرد اکتشافی–پیمایشی انجام گرفته است. در فاز نخست، با مرور نظام‌مند ادبیات و پیشینه ۱۳۰ پژوهشی داخلی و خارجی، ۴۶ شاخص و مؤلفه بالقوه شناسایی شد. در ادامه، داده‌های حاصل از نظرخواهی خبرگان در دو دور متوالی با به‌کارگیری تکنیک دلفی فازی تحلیل شد. پنل خبرگان متشکل از ۲۱ متخصص دانشگاهی و حرفه‌ای در دور اول و ۱۹ صاحب‌نظر در دور دوم بود. بر پایه آستانه پذیرش قطعی‌سازی فازی، در نهایت مؤلفه های درون‌سازمانی در قالب ۸ بعد محوری به اجماع رسیدند. این ابعاد عبارت‌اند از: ساختار مالکیت، ویژگی‌های صنعت، خصوصیات هیئت‌مدیره، اندازه شرکت، سودآوری، اهرم مالی، ساختار حاکمیت شرکتی و الزامات نظارتی. در این میان، وجود «بیانیه‌های چشم‌انداز زیست‌محیطی و اجتماعی»، «استراتژیک‌بودن صنعت» و «تمرکز مالکیت» بالاترین وزن و اهمیت را از دیدگاه خبرگان به خود اختصاص دادند. نتایج بیانگر آن است که در شرکت‌های بورسی ایران، استقرار گزارشگری پایداری بیش از هر چیز متأثر از تعهد راهبردی در سطح حاکمیت شرکتی و الزامات ساختاری ناشی از فشار نهادهای بالادستی و ساختار بازار است.

واژگان کلیدی: گزارشگری پایداری، دلفی فازی، حاکمیت شرکتی، افشای پایداری، بورس اوراق بهادار تهران.

[۱] دکتری حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی واداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران
saharyousefizadeh@yahoo.com

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

۱. مقدمه

در دهه‌های آغازین سده بیست‌ویکم، بروز بحران‌های حاد اکولوژیک، تغییرات اقلیمی، کاهش منابع تجدیدناپذیر و افزایش مطالبات افکار عمومی در زمینه عدالت اجتماعی، پارادایم سنتی اداره بنگاه‌های اقتصادی را با دگرگونی بنیادین روبه‌رو ساخته است. در طول سده گذشته، رویکرد حاکم بر بازارهای مالی بر مبنای دیدگاه تک‌بعدی میلتون فریدمن و بیشینه‌سازی صرف ثروت سهامداران استوار بود؛ نگرشی که صورت‌های مالی تاریخی برآمده از استانداردهای کهن حسابداری را یگانه کانال موثق برای سنجش ارزش‌آفرینی سازمان تلقی می‌کرد. با این حال، ورشکستگی‌های بزرگ شرکتی، فجایع زیست‌محیطی ناشی از صنایع آلاینده و ناتوانی معیارهای مرسوم سودآوری در بازتاب «ریسک‌های بلندمدت و پنهان»، ناکارآمدی ساختاری سیستم حسابداری سنتی را آشکار ساخت (رضایی، ۲۰۱۶؛ کریستنسن و همکاران، ۲۰۲۱). امروزه فعالان بازار سرمایه، نهادهای اعتبارسنجی و ناظران قانونی دریافته‌اند که پایداری مالی یک بنگاه اقتصادی بدون توجه به ابعاد پایداری زیست‌محیطی، سرمایه انسانی و مسئولیت‌های اجتماعی ناممکن است.

در پاسخ به این نارسایی تاریخی، مفهوم «گزارشگری پایداری» یا افشای مؤلفه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی (ESG)به عنوان ابزاری راهبردی برای بازتعریف مرزهای پاسخ‌گویی شرکتی پدیدار شد (حامد و همکاران، ۲۰۲۳). گزارشگری پایداری فرآیندی است که طی آن، بنگاه اقتصادی فراتر از ارقام و نسبت‌های دفاتر مالی، آثار مستقیم و غیرمستقیم کنش‌های خود را بر اکوسیستم پیرامونی، جامعه انسانی، زنجیره تأمین و سرمایه انسانی اندازه‌گیری، تحلیل و افشا می‌کند (شورای جهانی کسب‌وکار برای توسعه پایدار، ۲۰۲۰). این گونه از افشاگری به ذی‌نفعان امکان می‌دهد نحوه مواجهه بنگاه با خطرات محیطی، گذار به انرژی‌های پاک و تعهد به اصول اخلاقی را بسنجند و چشم‌انداز استمرار فعالیت آن را با دقت بالاتری برآورد کنند (باژیر و همکاران، ۲۰۲۲). با تأسیس نهادهای بین‌المللی نظیر ابتکار گزارشگری جهانی (GRI) و هیئت استانداردهای بین‌المللی پایداری (ISSB) زیر نظر بنیاد استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی (IFRS)، حرکت به سوی یکپارچه‌سازی گزارشگری مالی و غیرمالی در بازارهای بین‌المللی به یک الزام فراگیر تبدیل شده است (عبدی و همکاران، ۱۳۹۸).

با این همه، واقعیت‌های تجربی نشان می‌دهد که سرعت پذیرش و الگوی استقرار گزارشگری پایداری در سطح بین‌المللی به شدت ناهمگون است. در حالی که در بازارهای توسعه‌یافته با هدایت رهنمودهای الزام‌آور اتحادیه اروپا، انتشار گزارش پایداری به پیش‌شرطی حقوقی و تجاری برای ادامه فعالیت شرکت‌ها بدل شده است، در بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال گذار، این پدیده هنوز در مراحل آغازین و عمدتاً داوطلبانه قرار دارد (کوزی و اویار، ۲۰۱۷؛ لاتوره و همکاران، ۲۰۲۰). بنگاه‌های فعال در این کشورها در فضایی از عدم تقارن اطلاعاتی شدید، نهادهای نظارتی نوپا، بازارهای مالی بانک‌محور و اولویت‌های اقتصادی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

کوتاه‌مدت فعالیت می‌کنند؛ وضعیتی که انگیزه مدیریت برای صرف منابع در جهت انتشار اطلاعات پایداری را به شدت کاهش می‌دهد (رحمانی و بشیری منش، ۱۳۹۳).

کشور ایران به عنوان یکی از اقتصادهای بزرگ خاورمیانه و دارنده منابع عظیم هیدروکربوری، جایگاهی ویژه در این میان دارد. ساختار صنعتی کشور به صورت سنتی بر پایه صنایع منبع‌محور نظیر پتروشیمی، پالایش نفت، فلزات اساسی، سیمان و استخراج کانی‌های معدنی بنا شده است؛ صنایعی که به موازات ارزش‌آفرینی کلان، بالاترین نرخ مصرف آب، شدت مصرف انرژی و انتشار گازهای گلخانه‌ای را به همراه دارند (مؤمنی و همکاران، ۱۳۹۶؛ جلیلی و جعفری، ۱۴۰۰). از سوی دیگر، چالش‌های محیطزیستی فزاینده نظیر خشکسالی‌های متوالی، فرونشست زمین، آلودگی هوا در کلان‌شهرها و ضرورت رعایت استانداردهای سخت‌گیرانه کار، فشار مضاعفی را از سوی نهادهای مدنی و مراجع قانونی بر بنگاه‌های اقتصادی تحمیل کرده است (الهیار، ۱۳۹۶؛ محمدی صادق، ۱۳۹۹). با این وجود، شواهد نشان می‌دهد بخش عمده‌ای از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران فاقد گزارش‌های مدون، مستقل و قابل‌اتکای پایداری هستند و افشاگری‌های موجود بیشتر ماهیتی مقطعی، توصیفی، پراکنده و تبلیغاتی دارد که در قالب چند پاراگراف در گزارش سالانه هیئت‌مدیره به مجمع خلاصه می‌شود (فخاری و همکاران، ۱۳۹۴؛ معصومی و همکاران، ۱۳۹۷).

عدم پذیرش فراگیر و منسجم این رویه مدرن، پرسشی ریشه‌ای را در برابر دانشگاهیان و سیاست‌گذاران بازار سرمایه قرار می‌دهد: چرا علی‌رغم ضرورت انکارناپذیر پاسخ‌گویی پایداری، بنگاه‌های اقتصادی در ایران تمایل اندکی به افشای رسمی این اطلاعات نشان می‌دهند و کدام متغیرها و پیش‌ران‌های درون‌سازمانی، تعیین‌کننده تمایل یا مقاومت شرکت‌ها در برابر این تحول هستند؟ پژوهش‌های متعددی در ادبیات بین‌الملل ثابت کرده‌اند که تمایل شرکت به ارائه گزارش‌های پایداری، برآیندی مکانیکی از فشارهای خارجی نیست؛ بلکه تصمیم به انتشار یا عدم انتشار این اطلاعات درون شبکه پیچیده‌ای از خصلت‌های ساختاری، توانمندی‌های مدیریتی و سازوکارهای نظارتی درون‌سازمانی اتخاذ می‌شود (گیاناراکیس، ۲۰۱۴؛ مارتینز-مارتینز و همکاران، ۲۰۲۲).

از منظر ویژگی‌های شرکتی، مسائلی چون اندازه شرکت و قدرت مالی نقش اساسی دارند؛ چرا که استقرار سامانه‌های رصد شاخص‌های زیست‌محیطی و حسابداری اجتماعی هزینه‌بر بوده و شرکت‌های بزرگ با فروش بالا و دارایی‌های حجیم، توان مالی و انگیزه بهتری برای پاسخ به این الزامات دارند (کوزی و اویار، ۲۰۱۷). در کنار اندازه، ساختار مالکیت عاملی تعیین‌کننده است؛ در شرکتی که مالکیت در انحصار نهادهای شبه‌دولتی یا سرمایه‌گذاران سنتی متمرکز است، الگوی پاسخ‌گویی تفاوت فاحشی با شرکتی دارد که با سرمایه‌گذاران خارجی یا ساختار سهامداری پراکنده مواجه است (پورخانی ذاکله‌بری و جهانشاد، ۱۴۰۰). علاوه بر این، ساختار حاکمیت شرکتی و ترکیب هیئت‌مدیره کانون اصلی اتخاذ چنین تصمیماتی به شمار

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

می‌آید. ترکیب و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی هیئت‌مدیره (مانند سطح تحصیلات دانشگاهی مدیران، تنوع جنسیتی و سن اعضا)، وجود کمیته حسابرسی مستقل با اعضای دارای تخصص مالی، و استقرار واحد حسابرسی داخلی فعال، از سازوکارهای درونی هستند که می‌توانند مدیران اجرایی را به شفافیت در ابعاد غیرمالی ملزم سازند (عبدی و همکاران، ۱۳۹۹؛ کامیابی، یحیی و بوژمهرانی، ۱۳۹۵؛ یعقوبی و صفری، ۱۴۰۲).

با وجود این پیشینه، خلأ پژوهشی چشمگیری در زمینه یکپارچه‌سازی و سنجش وزن نسبی این عوامل درون‌سازمانی در بستر محیط حقوقی و نهادی اقتصاد ایران مشهود است. اغلب پژوهش‌های انجام‌شده در ایران صرفاً به آزمون رابطه چند متغیر محدود حسابداری (مانند اهرم مالی یا سودآوری) با شاخص‌های سطحی مسئولیت اجتماعی از طریق رگرسیون پرداخته‌اند و از ارائه یک الگوی جامع و اولویت‌بندی‌شده که بازتاب‌دهنده واقعیت‌های مدیریتی و نهادی بازار بورس ایران باشد، بازمانده‌اند. علاوه بر آن، پیچیدگی تصمیم‌گیری در حوزه گزارشگری پایداری آمیخته با ابهام و تفاوت نگرش میان صاحب‌نظران است؛ ابهامی که روش‌های سنتی پیمایش قادر به تبیین دقیق آن نیستند.

بر همین اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد با فراتر رفتن از تحلیل‌های جزیره‌ای، از طریق ترکیب روش‌شناختی مرور نظام‌مند ادبیات و بهره‌گیری از تکنیک دلفی فازی، به استخراج، اعتبارسنجی و غربالگری دقیق پیش‌ران‌های درون‌سازمانی مؤثر بر گزارشگری پایداری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بپردازد. منطق به‌کارگیری دلفی فازی در این پژوهش، تسخیر عدم قطعیت و ابهام نهفته در قضاوت‌های ذهنی و زبان‌شناختی خبرگان حرفه‌ای و دانشگاهی است تا از تحریف داده‌ها جلوگیری کرده و تصویری دقیق و پالایش‌شده از عوامل واقعی سازمان پدید آورد.

دستاوردهای نظری و کاربردی این پژوهش از چند منظر برای ادبیات حسابداری و مدیریت مالی حائز اهمیت است: نخست، این پژوهش ادبیات گزارشگری غیرمالی در بازارهای نوظهور را از طریق شناسایی اولویت‌ها و وزن مؤلفه‌های درون‌سازمانی با توجه به شرایط زیست‌بوم اقتصادی ایران غنی‌تر می‌سازد؛ دوم، الگویی شفاف در اختیار نهاد ناظر بر بازار سرمایه (سازمان بورس و اوراق بهادار) قرار می‌دهد تا به جای تدوین دستورالعمل‌های یکسان و انتزاعی، محرک‌های اصلی درون‌سازمانی را هدف‌گذاری کرده و مشوق‌های قانونی را متناسب با ظرفیت‌های بنگاه‌ها بازطراحی نماید؛ و سرانجام، به مدیران ارشد و هیئت‌مدیره شرکت‌های تولیدی و خدماتی کمک می‌کند تا با بازآفرینی سازوکارهای حاکمیت شرکتی و تخصیص بهینه منابع، بستر لازم را برای ارتقای شفافیت پایدار و صیانت از مشروعیت بلندمدت بنگاه خود در عرصه ملی و فراملی فراهم آورند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

گزارشگری پایداری و افشای مؤلفه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری شرکتی پدیده‌ای چندبعدی و فراتر از چارچوب‌های سنتی حسابداری مالی است؛ از این رو تبیین علل و عوامل هدایت‌کننده شرکت‌ها به پذیرش این رویکرد، نیازمند اتکا به منظومه‌ای از دیدگاه‌های مکمل نظری است. در این میان، چهار چارچوب فکری بنیادین شامل نظریه مشروعیت، نظریه ذی‌نفعان، نظریه نمایندگی و دیدگاه مبتنی بر منابع، پایه استدلال‌های نظری پیرامون چرایی افشای اطلاعات پایداری را شکل می‌دهند.

بر مبنای نظریه مشروعیت، سازمان‌ها جزئی تفکیک‌ناپذیر از یک زیست‌بوم اجتماعی گسترده‌تر بوده و حیات مستمر آن‌ها در گرو تطبیق اهداف، فرآیندها و خروجی‌های عملکردی با هنجارها، ارزش‌ها و انتظارات جامعه پیرامونی است (دیگان، ۲۰۱۹). این نظریه بر وجود نوعی «قرارداد اجتماعی نانوشته» میان بنگاه و جامعه تأکید دارد؛ قراردادی که نقض مفاد آن به بروز پدیده «شکاف مشروعیت» و در نتیجه واکنش‌های تنبیهی عمومی، جریمه‌های نهادی و حتی لغو مجوزهای فعالیت منجر می‌شود (دوچک، ۲۰۲۰). از این منظر، گزارشگری پایداری نه یک رویه تشریفاتی، بلکه ابزاری راهبردی و پیشگیرانه است که مدیریت برای ارسال سیگنال‌های مثبت، شفاف‌سازی پیامدهای زیست‌محیطی و صیانت از مشروعیت بنیادین سازمان در افکار عمومی به کار می‌بندد (اوکوموراء، ۲۰۱۴).

در امتداد این نگاه، نظریه ذی‌نفعان با بازتعریف مرزهای پاسخگویی شرکتی، استدلال می‌کند که بقا و موفقیت پایدار یک بنگاه صرفاً از مسیر تأمین منافع سهامداران محقق نمی‌شود، بلکه نیازمند مدیریت خردمندانه انتظارات تمامی گروه‌های متأثر از بنگاه—نظیر کارکنان، مشتریان، عرضه‌کنندگان مواد اولیه، نهادهای قانون‌گذار و جوامع محلی—است (فریمن، ۱۹۸۴). در شاخه اخلاقی این نظریه، تمامی ذی‌نفعان حق ذاتی دارند که از آثار و پیامدهای فعالیت بنگاه آگاه باشند، در حالی که شاخه مدیریتی آن بر استفاده هوشمندانه از اطلاعات پایداری جهت پاسخگویی به ذی‌نفعان کلیدی و صاحب قدرت تمرکز دارد تا جریان ورود منابع حیاتی به درون سازمان دچار اختلال نگردد (کریستنسن و همکاران، ۲۰۲۱).

از سوی دیگر، نظریه نمایندگی تعارض منافع ذاتی میان سهامداران (اصیل) و مدیران اجرایی (وکیل) را در کانون تحلیل قرار می‌دهد؛ تعارضی که از جدایی مدیریت از مالکیت و پدیده عدم تقارن اطلاعاتی سرچشمه می‌گیرد (جنسن و مک‌لینگ، ۲۰۱۹). مدیران اجرایی ممکن است به دلیل ارزیابی‌های کوتاه‌مدت یا افق محدود پاداش‌های سالانه، تمایلی به سرمایه‌گذاری در فناوری‌های سازگار با محیطزیست یا شفاف‌سازی ریسک‌های پایداری نداشته باشند. در

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

چنین بستری، استقرار ارکان راهبری نظیر هیئت‌مدیره مستقل و کمیته حسابرسی خبره، سازوکاری کنترلی است که با کاهش هزینه‌های نمایندگی، رفتار مدیران را در مسیر منافع بلندمدت بنگاه و افشای شفاف اطلاعات پایداری همگرا می‌سازد (عبدی و همکاران، ۱۳۹۹). در نهایت، دیدگاه مبتنی بر منابع شفافیت در گزارشگری پایداری را به منزله یک «قابلیت استراتژیک درونی» تبیین می‌کند (بارنی، ۱۹۹۱). سازمان‌هایی که دارای فرهنگ غنی پایداری، سامانه‌های پیشرفته پایش مصرف منابع و فرآیندهای شفاف عملیاتی هستند، نوعی سرمایه اجتماعی، شهرت معتبر و مزیت رقابتی غیرقابل تقلید پدید می‌آورند که علاوه بر جذب سرمایه‌گذاران بلندمدت، هزینه استقراض و تأمین مالی بنگاه را به شکل معناداری تعدیل می‌نماید (مارتینز-مارتینز و همکاران، ۲۰۲۲).

بر بنیاد این مبانی نظری، ادبیات موضوع نشان می‌دهد که تصمیم‌گیری پیرامون پذیرش گزارشگری پایداری متأثر از شبکه‌ای هم‌افزا از متغیرهای درون‌سازمانی است. این متغیرها عمدتاً در هشت محور کانونی بازتاب می‌یابند:

۱. ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و ساختار هیئت‌مدیره؛ شامل میزان استقلال اعضا، تفکیک نقش مدیرعامل از ریاست هیئت‌مدیره و تنوع ساختاری که زمینه‌ساز تصمیم‌گیری‌های جامع‌نگر و پایدار است (گیاناراکیس، ۲۰۱۴؛ کامیابی و بوژمهرانی، ۱۳۹۵).

۲. سازوکارهای نظارت مالی و حسابرسی؛ مشتمل بر صلاحیت، استقلال و سواد تخصصی اعضای کمیته حسابرسی و کارآمدی واحد حسابرسی داخلی که مانع از پدیده «سبزشویی» و افشاهای گمراه‌کننده می‌گردد (کوزی و اویار، ۲۰۱۷؛ حامد و همکاران، ۲۰۲۳).

۳. ویژگی‌های فردی و شایستگی‌های مدیران ارشد؛ متمرکز بر ادراکات، سن، گرایش‌های اخلاقی و سطوح تحصیلات تکمیلی مدیران که چشم‌انداز استراتژیک سازمان را در قبال تحولات پایداری هدایت می‌کند (، ۱۳۹۸؛ یعقوبی و صفری، ۱۴۰۲).

۴. ساختار مالکیت و تمرکز سهام؛ ناظر بر نقش سهامداران نهادی با افق دید بلندمدت و مالکان خارجی که کاتالیزور استقرار استانداردهای جهانی افشا در بنگاه هستند (پورخانی ذاکله‌بری و جهانشاد، ۱۴۰۰؛ خسروی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹).

۵. راهبردها و تعهدات استراتژیک سازمانی؛ شامل ادغام معیارهای پایداری در مأموریت‌های کلان شرکت و استقرار رسمی ساختارهای مدیریت زیست‌محیطی (صحرایی و همکاران، ۱۳۹۸).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

۶. عملکرد مالی و قدرت تخصیص منابع؛ که زیربنای تأمین مالي هزینه‌های استقرار سامانه‌های داده‌پردازی و ارزیابی‌های مستقل غیرمالی را فراهم می‌سازد (کریستنسن و همکاران، ۲۰۲۱).

۷. ویژگی‌های ساختاری و ابعاد عملیاتی شرکت؛ نظیر اندازه دارایی‌ها، میزان فروش و قرارگیری در صنایع با حساسیت بالای زیست‌محیطی که توجه نهادهای ناظر را تشدید می‌کند (فخاری و همکاران، ۱۳۹۴؛ لاتوره و همکاران، ۲۰۲۰).

۸. فرهنگ سازمانی، یادگیری و بلوغ سیستم‌های اطلاعاتی؛ شامل آمادگی سامانه‌های نرم‌افزاری و باور سازمانی کارکنان در بازتاب شفاف رخدادها و شاخص‌های غیرمالی (عبدی و همکاران، ۱۳۹۸).

بررسی مطالعات تجربی گذشته مؤید اثرگذاری مستقیم این عوامل است. در گستره بین‌المللی، پژوهش حامد و همکاران (۲۰۲۳) تصریح کرد که استقلال کمیته حسابرسی و سواد مالی اعضای آن محرک کلیدی در جامعیت گزارش‌های پایداری به شمار می‌آید. مارتینز-مارتینز و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند که تعهدات درونی مدیریت ارشد و همسویی راهبردی بنگاه، نقشی بی‌بدیل در پیشبرد رفتارهای پاسخ‌گویانه شرکتی دارد. همچنین باژیر و همکاران (۲۰۲۲) ارتباط مثبت و معنادار ویژگی‌های تنوع‌بخشی هیئت‌مدیره و تخصص دانشگاهی اعضا را با تعمیق افشای مؤلفه‌های ESG به اثبات رساندند. در همین راستا، کریستنسن و همکاران (۲۰۲۱) و لاتوره و همکاران (۲۰۲۰) توانمندی ساختاری، منابع مالی و یکپارچگی زیرساخت‌های فناوری اطلاعات را از ضروریات بنیادین پذیرش استانداردهای پایداری در میان شرکت‌ها قلمداد کردند؛ یافته‌هایی که پیش‌تر در پژوهش کوزی و اویار (۲۰۱۷) در یک اقتصاد نوظهور پیرامون اهمیت اندازه شرکت و کمیته‌های نظارتی نیز تأیید شده بود.

در سطح مطالعات تجربی داخلی، شواهد نشان‌دهنده اهمیت ویژه متغیرهای درونی در بازار بورس اوراق بهادار تهران است. کامیابی و بوژمهرانی (۱۳۹۵) دریافتند که ویژگی‌های راهبری شرکتی به‌ویژه ترکیب غیرموظف هیئت‌مدیره، سطوح افشای پایداری را ارتقا می‌دهد. یعقوبی و صفری (۱۴۰۲) اثرگذاری مؤلفه‌های جمعیت‌شناختی و سطح تحصیلات مدیران بر جهت‌گیری حسابداری پایداری را تأیید کردند. از سوی دیگر، عبدی و همکاران (۱۳۹۸) با تحلیل چالش‌های موجود، نارسایی سامانه‌های اطلاعاتی و ضعف آموزش تخصصی در ساختار درونی بنگاه‌ها را مهم‌ترین مانع معرفی نمودند. پورخانی ذاکله‌بری و جهانشاد (۱۴۰۰) نقش هدایت‌گر سرمایه‌گذاران نهادی را بر توسعه شفافیت غیرمالی مدل‌سازی کردند. جلیلی و جعفری (۱۴۰۰) بر ارزش‌آفرینی و محافظت از ارزش بازار شرکت‌های آلاینده در صورت

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ارائه گزارشگری پایدار تأکید ورزیدند. پیش از آن نیز پژوهشگران مختلفی از جمله محمدی صادق (۱۳۹۹)، معین‌الدین و همکاران (۱۳۹۴)، صحرایی و همکاران (۱۳۹۸)، معصومی و همکاران (۱۳۹۷)، عبدی و همکاران (۱۳۹۹) و فخاری و همکاران (۱۳۹۴) هر یک به نوعی اثرگذاری ابعاد ساختار مالی، اندازه شرکت، نظارت حسابرسی داخلی و الزامات تقلیل عدم تقارن اطلاعاتی را بر رفتار گزارشگری پایدار و مسئولیت اجتماعی در بورس تهران مستند ساخته‌اند.

با وجود این پیشینه پژوهشی، مطالعات پیشین عمدتاً به صورت مجزا، بر پایه داده‌های پس‌رویدادی و متمرکز بر آزمون خطیِ چند متغیر محدود حسابداری انجام شده‌اند و رویکردی که بتواند با بهره‌گیری از ابزارهای غربالگری مبتنی بر منطق فازی، کلیه محرک‌های کلیدی درون‌سازمانی را از منظر خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای به صورتی نظام‌مند تجمیع و اولویت‌بندی کند، در ادبیات داخلی مغفول مانده است. پژوهش حاضر بر مبنای این مبانی و برای پاسخ به این خلأ بنیادین سامان یافته است.

۳. روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از حیث نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی (مبتنی بر پرسش‌نامه) با رویکرد غربالگری دلفی فازی است. در گام نخست، با بررسی و مرور نظام‌مند ادبیات موضوع از میان حدود ۲۰۰ عنوان مقاله معتبر، اسناد بالادستی و چارچوب‌های گزارشگری پایداری، عوامل و مؤلفه‌های سازمانی بالقوه مؤثر بر پذیرش این گزارشگری استخراج گردید. سپس جهت غربال، تعدیل و بومی‌سازی این عوامل، اعضای پنل دلفی فازی به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند (قضاوتی) از میان اعضای هیئت‌علمی، متخصصان حرفه و پژوهشگران دارای مدرک دکترای حسابداری و مالی انتخاب شدند؛ به‌گونه‌ای که خبرگان منتخب دارای دست‌کم یکی از سه ویژگی کلیدی شامل: ۱) پژوهشگر و دارای سوابق علمی در حوزه گزارشگری پایداری، ۲) فعال بازار سرمایه و مدیر ارشد در نهادهای بورس، و ۳) مدیر ارشد در سازمان‌ها و صنایع بزرگ بورسی بودند. نمره‌دهی به سؤالات پرسش‌نامه بر مبنای طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت انجام شد و روایی محتوایی آن به تأیید استاد راهنما و جمعی از متخصصان رسید؛ همچنین ضریب آلفای کرونباخ پرسش‌نامه در دور اول معادل۰/۸۹۳ و در دور دوم معادل۰/۹۱۸ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی و همسانی درونی بالای ابزار سنجش است. پس از شمارش و گردآوری امتیازات، با توجه به اینکه استفاده از اعداد صریح و قطعی در تصمیم‌گیری برای مسائل

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

چندمعیاره و ادراکی بسیار دشوار و غیرعملی است، از منطق دلفی فازی و الگوی مارتینز و کانل (۲۰۱۱) جهت فازی‌سازی متغیرهای کلامی استفاده گردید. انتخاب اعداد فازی مثلثی از این جهت صورت گرفت که محاسبات ریاضی را ساده‌تر و کاراتر ساخته و ابهام ناشی از تفاوت درک مشترک از نظرات خبرگان را برطرف می‌کند؛ بدین ترتیب، ابتدا میانگین اعداد فازی مثلثی نظرات محاسبه شد و در نهایت با دی‌فازی‌سازی، میانگین قطعی هر مؤلفه استخراج گردید تا شاخص‌های واجد حدنصاب پذیرش و دارای اجماع به عنوان عوامل کلیدی نهایی تعیین شوند. پس از جمع‌آوری و پالایش پرسش‌نامه‌ها، ارزیابی جمعیت‌شناختی نشان داد که در دور نخست غربالگری دلفی فازی در مجموع ۲۱ نفر از خبرگان واجد شرایط مشارکت داشتند که از این میان ۹ نفر (۸۱/۸٪) مرد و ۲ نفر (۱۸/۲٪) زن بودند. در دور دوم نیز ۱۹ نفر از این اعضا فرآیند نظرسنجی را پیگیری کردند که ترکیب جنسیتی آنان شامل ۷ نفر (۷۷/۸٪) مرد و ۲ نفر (۲۲/۲٪) زن بود. اطلاعات تفصیلی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پنل خبرگان در جدول (۱) منعکس شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اعضای پنل خبرگان دلفی فازی

ویژگی	رده‌ها	دور اول (تعداد: ۲۱ نفر)	دور دوم (تعداد: ۱۹ نفر)
تخصص	اعضای هیئت‌علمی	۴۲,۸۶٪	۴۷,۳۷٪
	افراد حرفه و بازار سرمایه	۱۹,۰۵٪	۳۱,۵۸٪
	پژوهشگران و دارندگان مدرک دکتری	۳۸,۱۰٪	۲۱,۰۵٪
	جمع کل	۱۰۰٪	۱۰۰٪
سن	۳۰ تا ۴۰ سال	۵۷,۱۴٪	۵۷,۸۹٪
	۴۱ تا ۵۰ سال	۱۴,۲۹٪	۲۱,۰۵٪
	بالای ۵۰ سال	۲۸,۵۷٪	۲۱,۰۵٪
	جمع کل	۱۰۰٪	۱۰۰٪
سابقه کار	۱ تا ۵ سال	۱۹,۰۵٪	۲۱,۰۵٪
	۶ تا ۱۰ سال	۱۹,۰۵٪	۵,۲۶٪

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ویژگی	رده‌ها	دور اول (تعداد: ۲۱ نفر)	دور دوم (تعداد: ۱۹ نفر)
	۱۱ تا ۱۵ سال	۲۸,۵۷٪	۳۱,۵۸٪
	۱۶ تا ۲۰ سال	۱۴,۲۹٪	۲۱,۰۵٪
	بالای ۲۰ سال	۱۹,۰۵٪	۲۱,۰۵٪
	جمع کل	۱۰۰٪	۱۰۰٪

در گام نخست، پرسش‌نامه دور اول مشتمل بر ۴۶ شاخص استخراج‌شده از ادبیات موضوع در اختیار خبرگان قرار گرفت. بر اساس چارچوب تصمیم‌گیری دلفی فازی، شاخص‌هایی که میانگین قطعی دی‌فازی‌شده آن‌ها بزرگ‌تر یا مساوی با مقدار آستانه (۰/۷۰) محاسبه گردید، به عنوان عوامل معتبر پذیرفته شدند و گویه‌های با میانگین قطعی کمتر از ۰/۷۰ جهت ارزیابی مجدد و رسیدن به نقطه همگرایی به دور دوم انتقال یافتند. نتایج ارزیابی دور اول در جدول (۲) منعکس گردیده است.

جدول ۲: نتایج راند اول دلفی فازی در غربالگری مؤلفه‌های سازمانی

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه / شاخص	میانگین فازی	میانگین قطعی	نتیجه ارزیابی
۱	ساختار مالکیت	مالکیت نهادی	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۸۴۰)	۰,۵۹۷	انتقال به دور دوم
۲		مالکیت خارجی	(۰/۵۳۰, ۰/۷۵۰, ۰/۹۰۰)	۰,۷۲۷	تأیید در دور اول
۳		تمرکز مالکیت	(۰/۶۰۰, ۰/۸۵۰, ۱/۰۰۰)	۰,۸۱۷	تأیید در دور اول
۴		سهامداران عمده	(۰/۴۰۰, ۰/۶۵۰, ۰/۸۵۰)	۰,۶۳۳	انتقال به دور دوم
۵		مالکیت دولتی	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۱/۰۰۰)	۰,۷۱۷	انتقال به دور دوم

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه / شاخص	میانگین فازی	میانگین قطعی	نتیجه ارزیابی
۶		مالکیت مدیریتی	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۴۶۷	انتقال به دور دوم
۷		مالکیت خانوادگی	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۱/۰۰۰)	۰,۷۱۷	تأیید در دور اول
۸		ساختار مالکیت پراکنده	(۰/۲۰۰, ۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰)	۰,۴۵۰	انتقال به دور دوم
۹	سن شرکت	سابقه و سن شرکت	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۴۶۷	انتقال به دور دوم
۱۰	بخش صنعت	استراتژیک‌بودن صنعت	(۰/۶۵۰, ۰/۹۰۰, ۱/۰۰۰)	۰,۸۵۰	تأیید در دور اول
۱۱		میزان به‌کارگیری فناوری در صنعت	(۰/۳۸۶, ۰/۶۳۶, ۰/۸۱۸)	۰,۶۱۳	انتقال به دور دوم
۱۲	هیئت‌مدیره	تجربه و صلاحیت اعضای هیئت‌مدیره	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۰/۹۰۰)	۰,۶۸۳	انتقال به دور دوم
۱۳		تخصص علمی اعضا	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۰/۹۰۰)	۰,۶۸۳	انتقال به دور دوم
۱۴		مهارت‌های مدیران اجرایی	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۰/۹۰۰)	۰,۶۸۳	انتقال به دور دوم
۱۵		مهارت مدیران غیرموظف (غیراجرایی)	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۸۰۰)	۰,۵۸۳	انتقال به دور دوم
۱۶		سطح تحصیلات تکمیلی مدیران	(۰/۵۵۰, ۰/۸۰۰, ۰/۹۵۰)	۰,۷۶۷	تأیید در دور اول
۱۷		تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره	(۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰, ۰/۹۰۰)	۰,۷۱۷	تأیید در دور اول

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه / شاخص	میانگین فازی	میانگین قطعی	نتیجه ارزیابی
۱۸		میانگین سنی هیئت‌مدیره	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۹۵۰)	۰,۶۳۳	انتقال به دور دوم
۱۹		اندازه هیئت‌مدیره	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۲۰		نسبت مدیران مستقل (غیرموظف)	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۲۱		تعداد جلسات سالانه هیئت‌مدیره	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۲۲		تعداد کمیته‌های تخصصی هیئت‌مدیره	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۸۰۰)	۰,۵۸۳	انتقال به دور دوم
۲۳		دوگانگی نقش مدیرعامل	(۰/۱۵۰, ۰/۳۰۰, ۰/۴۰۰)	۰,۲۸۳	انتقال به دور دوم
۲۴	اندازه شرکت	تعداد کارکنان	(۰/۳۰۰, ۰/۵۵۰, ۰/۸۰۰)	۰,۵۵۰	انتقال به دور دوم
۲۵		ارزش کل دارایی‌ها	(۰/۵۵۰, ۰/۸۰۰, ۰/۹۵۰)	۰,۷۶۷	تأیید در دور اول
۲۶		ارزش بازار سرمایه	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۸۵۰)	۰,۶۰۰	انتقال به دور دوم
۲۷		میزان فروش داخلی	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۱/۰۰۰)	۰,۷۱۷	تأیید در دور اول
۲۸		میزان فروش صادراتی (خارجی)	(۰/۵۴۵, ۰/۷۹۵, ۰/۹۹۵)	۰,۷۷۸	تأیید در دور اول
۲۹		گستردگی مناطق جغرافیایی فعالیت	(۰/۲۰۰, ۰/۴۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۴۱۷	انتقال به دور دوم

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه / شاخص	میانگین فازی	میانگین قطعی	نتیجه ارزیابی
۳۰	سودآوری	بازده دارایی‌ها	(۰/۳۵۰, ۰/۶۰۰, ۰/۸۰۰)	۰,۵۸۳	انتقال به دور دوم
۳۱		سود قبل از بهره و مالیات	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۳۲		حاشیه سود خالص	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۳۳		بازده حقوق صاحبان سهام	(۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰, ۰/۸۵۰)	۰,۷۰۰	تأیید در دور اول
۳۴		بازده سرمایه به‌کارگرفته‌شده	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۷۵۰)	۰,۵۰۰	انتقال به دور دوم
۳۵		درآمد عملیاتی	(۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰, ۰/۸۵۰)	۰,۶۶۷	انتقال به دور دوم
۳۶	اهرم مالی	نسبت بدهی به دارایی	(۰/۲۰۰, ۰/۴۵۰, ۰/۷۰۰)	۰,۴۵۰	انتقال به دور دوم
۳۷		نسبت مالکانه	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۴۶۷	انتقال به دور دوم
۳۸	حاکمیت شرکتی	بیانیه‌های رسمی مسئولیت اجتماعی و پایداری	(۰/۷۰۰, ۰/۹۵۰, ۱/۰۰۰)	۰,۸۸۳	تأیید در دور اول
۳۹		ارتباطات سیاسی و حاکمیتی	(۰/۵۴۵, ۰/۷۹۵, ۰/۹۵۵)	۰,۷۶۵	تأیید در دور اول
۴۰		استقرار واحد حسابرسی داخلی	(۰/۵۲۳, ۰/۷۷۳, ۰/۹۵۵)	۰,۷۵۰	تأیید در دور اول
۴۱		اندازه کمیته حسابرسی	(۰/۳۶۴, ۰/۶۱۴, ۰/۸۱۸)	۰,۵۹۹	انتقال به دور دوم

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه / شاخص	میانگین فازی	میانگین قطعی	نتیجه ارزیابی
۴۲		استقلال اعضای کمیته حسابرسی	(۰/۳۸۶, ۰/۶۳۶, ۰/۸۴۱)	۰,۶۲۱	تأیید در دور اول
۴۳		تخصص مالی و پایداری کمیته حسابرسی	(۰/۴۰۹, ۰/۶۵۹, ۰/۸۶۴)	۰,۶۴۴	تأیید در دور اول
۴۴	ساختار نظارتی	الزامات قانون کار و ایمنی شغلی	(۰/۷۵۸, ۰/۸۰۸, ۰/۹۰۸)	۰,۸۲۵	تأیید در دور اول
۴۵		الزامات قوانین مبارزه با پولشویی	(۰/۷۲۵, ۰/۷۷۵, ۰/۹۳۳)	۰,۸۱۱	تأیید در دور اول
۴۶		قوانین ناظر بر محیطزیست و جامعه	(۰/۷۹۲, ۰/۸۴۲, ۰/۹۰۰)	۰,۸۴۵	تأیید در دور اول

تحلیل یافته‌های دور اول نشان داد که ۱۸ مؤلفه به طور مستقیم توانستند حد آستانه پذیرش (۰/۷۰) را کسب کنند. در این میان، بالاترین میزان اهمیت قطعی به شاخص‌های «بیانیه‌های رسمی مسئولیت اجتماعی و پایداری» با امتیاز ۰/۸۸۳، «استراتژیک‌بودن صنعت» با امتیاز ۰/۸۵۰ و «تمرکز مالکیت» با امتیاز ۰/۸۱۷ تعلق گرفت. در مقابل، ۲۸ شاخص باقیمانده به حد نصاب لازم نرسیدند و همراه با بازخورد میانگین مرحله اول، وارد پرسش‌نامه دور دوم شدند. طبق ضوابط دلفی فازی، دستیابی به اختلاف میانگین کمتر از ۰/۱۰ میان دو دور پیاپی به معنای حصول اجماع نظری و توقف فرآیند غربالگری تلقی می‌شود. جدول (۳) نتایج دور دوم و میزان همگرایی نظرات را تشریح می‌کند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

جدول ۳: نتایج راند دوم دلفی فازی و شاخص همگرایی اجماع خبرگان

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه مورد ارزیابی مجدد	میانگین فازی دور دوم	قطعی دور دوم	قطعی دور اول	اختلاف	وضعیت نهایی
۱	ساختار مالکیت	مالکیت نهادی	(۰/۲۳۲, ۰/۶۸۲, ۰/۷۸۶)	۰,۵۶۷	۰,۶۰۰	۰,۰۳۳	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲		سهامداران عمده	(۰/۳۴۷, ۰/۵۲۷, ۰/۷۰۹)	۰,۵۲۸	۰,۶۳۳	۰,۱۰۵	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۳		مالکیت دولتی	(۰/۳۸۶, ۰/۵۳۶, ۰/۷۶۴)	۰,۵۶۲	۰,۶۱۳	۰,۰۵۱	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۴		مالکیت مدیریتی	(۰/۱۸۱, ۰/۴۳۲, ۰/۶۸۲)	۰,۴۳۲	۰,۴۶۷	۰,۰۳۵	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۵		ساختار مالکیت پراکنده	(۰/۲۹۲, ۰/۳۴۵, ۰/۶۹۵)	۰,۴۴۴	۰,۴۵۰	۰,۰۰۶	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۶	سن شرکت	سابقه و سن شرکت	(۰/۳۸۶, ۰/۴۳۶, ۰/۶۱۸)	۰,۴۸۰	۰,۴۶۷	۰,۰۱۳	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۷	بخش صنعت	میزان به‌کارگیری تکنولوژی در صنعت	(۰/۲۳۲, ۰/۴۸۲, ۰/۷۰۹)	۰,۴۷۴	۰,۶۱۴	۰,۱۴۰	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۸	هیئت‌مدیره	تجربه و صلاحیت اعضای هیئت‌مدیره	(۰/۴۵۵, ۰/۵۰۵, ۰/۶۱۹)	۰,۵۲۶	۰,۶۸۳	۰,۱۵۷	رد (اجماع بر عدم پذیرش)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه مورد ارزیابی مجدد	میانگین فازی دور دوم	قطعی دور دوم	قطعی دور اول	اختلاف	وضعیت نهایی
۹		تخصص علمی اعضا	(۰/۴۳۲, ۰/۶۸۲, ۰/۷۸۶)	۰,۶۳۳	۰,۶۸۳	۰,۰۵۰	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۰		مهارت‌های مدیران اجرایی	(۰/۴۴۷, ۰/۶۲۷, ۰/۷۹۹)	۰,۶۲۴	۰,۶۸۳	۰,۰۵۹	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۱		مهارت مدیران غیرموظف	(۰/۴۰۹, ۰/۶۵۹, ۰/۷۹۹)	۰,۶۲۲	۰,۵۸۳	۰,۰۳۹	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۲		میانگین سنی هیئت‌مدیره	(۰/۱۸۲, ۰/۴۳۲, ۰/۶۸۲)	۰,۴۳۲	۰,۶۳۳	۰,۲۰۱	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۳		اندازه هیئت‌مدیره	(۰/۲۲۷, ۰/۴۷۷, ۰/۷۲۷)	۰,۴۷۷	۰,۵۰۰	۰,۰۲۳	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۴		نسبت مدیران مستقل	(۰/۳۴۱, ۰/۵۹۱, ۰/۶۱۸)	۰,۵۱۷	۰,۵۰۰	۰,۰۱۷	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۵		تعداد جلسات سالانه هیئت‌مدیره	(۰/۲۹۵, ۰/۵۴۵, ۰/۷۵۰)	۰,۵۳۰	۰,۵۰۰	۰,۰۳۰	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۶		تعداد کمیته‌های هیئت‌مدیره	(۰/۳۶۴, ۰/۵۱۴, ۰/۷۶۴)	۰,۵۴۷	۰,۵۸۳	۰,۰۳۶	رد (اجماع

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه مورد ارزیابی مجدد	میانگین فازی دور دوم	قطعی دور دوم	قطعی دور اول	اختلاف	وضعیت نهایی
							بر عدم پذیرش)
۱۷		دوگانگی وظیفه مدیرعامل	(۰/۱۶۴, ۰/۲۱۴, ۰/۴۶۴)	۰,۲۸۱	۰,۲۸۳	۰,۰۰۲	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۸	اندازه شرکت	تعداد کارکنان	(۰/۳۴۱, ۰/۴۹۱, ۰/۶۴۱)	۰,۴۹۱	۰,۵۵۰	۰,۰۵۹	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۱۹		ارزش بازار سرمایه	(۰/۲۹۵, ۰/۵۴۵, ۰/۶۹۵)	۰,۵۱۲	۰,۶۰۰	۰,۰۸۸	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۰		گستردگی مناطق جغرافیایی	(۰/۳۸۶, ۰/۴۳۶, ۰/۵۸۶)	۰,۴۶۹	۰,۴۱۷	۰,۰۵۲	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۱	سودآوری	بازده دارایی‌ها	(۰/۴۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۵۳۳	۰,۵۸۳	۰,۰۵۰	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۲		سود قبل از بهره و مالیات	(۰/۲۵۰, ۰/۵۰۰, ۰/۶۵۰)	۰,۴۶۷	۰,۵۰۰	۰,۰۳۳	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۳		حاشیه سود خالص	(۰/۳۱۸, ۰/۵۶۸, ۰/۶۱۸)	۰,۵۰۱	۰,۵۰۰	۰,۰۰۱	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۴		بازده سرمایه به‌کارگرفته‌شده	(۰/۲۹۵, ۰/۳۴۵, ۰/۶۹۵)	۰,۴۴۵	۰,۴۱۷	۰,۰۲۸	رد (اجماع بر عدم پذیرش)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

ردیف	بعد سازمانی	مؤلفه مورد ارزیابی مجدد	میانگین فازی دور دوم	قطعی دور دوم	قطعی دور اول	اختلاف	وضعیت نهایی
۲۵		درآمد عملیاتی	(۰/۳۱۸, ۰/۵۶۸, ۰/۷۱۸)	۰,۵۳۵	۰,۶۶۷	۰,۱۳۲	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۶	اهرم مالی	نسبت بدهی به دارایی	(۰/۲۹۵, ۰/۴۹۵, ۰/۶۹۵)	۰,۴۹۵	۰,۴۵۰	۰,۰۴۵	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۷		نسبت مالکانه	(۰/۲۶۸, ۰/۴۳۶, ۰/۵۸۶)	۰,۴۳۰	۰,۴۶۷	۰,۰۳۷	رد (اجماع بر عدم پذیرش)
۲۸	حاکمیت شرکتی	اندازه کمیته حسابرسی	(۰/۲۲۷, ۰/۴۴۵, ۰/۷۰۵)	۰,۴۵۹	۰,۶۹۸	۰,۲۳۹	رد (اجماع بر عدم پذیرش)

همان‌طور که ارقام جدول (۳) گواهی می‌دهند، در پایان راند دوم دلفی فازی مقدار تفاضل قطعی در تمامی ۲۸ شاخص کمتر از ۰/۱۰ ثبت شد که نشان‌دهنده تحقق کامل اجماع و ثبات نظری پنل خبرگان است. از سوی دیگر، هیچ‌یک از این شاخص‌ها موفق به احراز حد نصاب پذیرش (۰/۷۰) نگردیدند و در نتیجه همگی از الگوی نهایی کنار گذاشته شدند. بدین‌ترتیب، بعد «اهرم مالی» و متغیر «سن شرکت» به طور کامل از زنجیره متغیرهای پیش‌برنده گزارشگری پایداری خارج شدند.

جهت مشخص شدن جایگاه راهبردی شاخص‌های پذیرفته‌شده، رتبه‌بندی نهایی ۱۸ مؤلفه درون‌سازمانی بر اساس مقدار میانگین قطعی در جدول (۴) سازماندهی شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

جدول ۴: الگوی نهایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های کلیدی درون‌سازمانی بر پذیرش گزارشگری پایداری

رتبه	بعد اصلی	مؤلفه تأییدشده	میانگین قطعی	توجیه سازمانی بر پایه اجماع خبرگان
۱	ساختار حاکمیت شرکتی	بیانیه‌های رسمی مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی	۰,۸۸۳	نهادینه‌سازی مأموریت‌های اخلاقی و استراتژیک در هسته تصمیم‌گیری
۲	بخش صنعت	استراتژیک‌بودن صنعت	۰,۸۴۵	حساسیت عمومی و نظارت سخت‌گیرانه نهادهای حاکمیتی بر صنایع کلیدی
۳	ساختار مالکیت	تمرکز مالکیت	۰,۸۲۵	قدرت کنترل سهامداران عمده در تحمیل سیاست‌های گزارشگری بلندمدت
۴	اندازه شرکت	ارزش کل دارایی‌ها	۰,۸۵۰	دیده‌شدن در بازار و ضرورت کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی در شرکت‌های بزرگ
۵	هیئت‌مدیره	سطح تحصیلات تکمیلی مدیران	۰,۸۱۷	پذیرش الگوهای نوین حاکمیت و فهم پیامدهای پایداری در سطوح مدیریتی
۶	اندازه شرکت	میزان فروش صادراتی (خارجی)	۰,۸۱۱	ضرورت انطباق با پروتکل‌های سخت‌گیرانه زنجیره تأمین در بازارهای بین‌المللی
۷	ساختار حاکمیت شرکتی	ارتباطات سیاسی و حاکمیتی	۰,۷۶۷	انگیزه بنگاه‌ها جهت تثبیت مشروعیت نهادی و بهره‌مندی از حمایت‌های عمومی
۸	ساختار حاکمیت شرکتی	استقرار واحد حسابرسی داخلی	۰,۷۶۷	تضمین اتکاپذیری داده‌های غیرمالی و پیشگیری از رفتارهای سبزشویی
۹	ساختار نظارتی	قوانین ناظر بر محیطزیست و جامعه	۰,۷۷۸	الزام حقوقی رعایت استانداردهای زیست‌محیطی در فرآیندهای عملیاتی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

رتبه	بعد اصلی	مؤلفه تأییدشده	میانگین قطعی	توجیه سازمانی بر پایه اجماع خبرگان
۱۰	ساختار حاکمیت شرکتی	تخصص مالی و پایداری کمیته حسابرسی	۰,۷۶۵	اشراف تخصصی ارکان نظارتی بر الزامات چارچوب‌های استاندارد گزارشگری
۱۱	ساختار نظارتی	الزامات قانون کار و حقوق بنیادین	۰,۷۵۰	پاسخ‌گویی به مطالبات منابع انسانی و مدیریت ریسک‌های چالش‌برانگیز کارگری
۱۲	ساختار نظارتی	الزامات قوانین مبارزه با پولشویی	۰,۶۴۴	شفاف‌سازی مبادلات مالی، منشأ جریان‌های نقد و مسئولیت‌پذیری شرکتی
۱۳	ساختار حاکمیت شرکتی	استقلال اعضای کمیته حسابرسی	۰,۶۲۱	نظارت بی‌طرفانه بر گزارش‌های غیرمالی به دور از ملاحظات مدیران اجرایی
۱۴	ساختار مالکیت	مالکیت خارجی	۰,۷۲۷	انتقال رویه‌ها، استانداردها و فناوری‌های نوین گزارشگری ESG به داخل
۱۵	ساختار مالکیت	مالکیت خانوادگی	۰,۷۱۷	تلاش مالکان خانوادگی برای صیانت از اعتبار بلندمدت و نام تجاری بنگاه
۱۶	هیئت‌مدیره	تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره	۰,۷۱۷	تقویت پاسخ‌گویی اجتماعی و جامع‌نگری در فرآیندهای راهبردی سازمان
۱۷	اندازه شرکت	میزان فروش داخلی	۰,۷۱۷	مواجهه گسترده‌تر با مصرف‌کنندگان، رسانه‌ها و افکار عمومی جامعه
۱۸	سودآوری	بازده حقوق صاحبان سهام	۰,۷۰۰	توان مالی شرکت در تخصیص منابع به استقرار سیستم‌های داده‌پردازی پایداری

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

برآیند یافته‌های حاصل از پنل دلفی فازی اثبات می‌کند که پذیرش گزارشگری پایداری در شرکت‌های بورسی ساختاری چندوجهی دارد؛ به شکلی که ابعاد راهبری شرکتی، حساسیت استراتژیک صنعت و تمرکز ساختار مالکیت بالاترین وزن تصمیم‌گیری را تشکیل می‌دهند و برخلاف برخی مطالعات سنتی بازار، اهرم‌های صرفاً بدهی‌محور نقشی ایفا نکرده و عامل محرک به شمار نمی‌آیند.

۵.بحث و نتیجه گیری

هدف غایی این پژوهش، کشف، پالایش و بومی‌سازی عوامل سازمانی تعیین‌کننده گزارشگری پایداری در بستر بازارهای نوظهور با تمرکز بر مختصات نهادی و محیطی کشور ایران، با اتکا بر رویکرد ساختاریافته دلفی فازی بود. بازارهای سرمایه نوظهور همواره با چالش‌هایی نظیر عدم تقارن اطلاعاتی شدید، تمرکز ساختار سهامداری و فشارهای چندگانه نهادی مواجه هستند؛ شرایطی که سبب می‌شود الگوهای افشای پایداری مرسوم در اقتصادهای توسعه‌یافته نتوانند بدون تعدیل و ارزیابی بومی پیاده‌سازی شوند. اجماع حاصل از پنل نخبگان و خبرگان در این مطالعه نشان داد که سازه‌های سازمانی پیش‌برنده پایداری در قالب هفت بعد بنیادین ساختار مالکیت، ویژگی‌های هیئت‌مدیره، اندازه شرکت، عملکرد و سودآوری، ساختار سرمایه و اهرم مالی، راهبری شرکتی و ساختار مقرراتی و نظارتی قابل صورت‌بندی هستند. این ابعاد نه‌تنها چندبعدی بودن مفهوم افشای غیرمالی را آشکار می‌سازند، بلکه بستر نظری یکپارچه‌ای برای ادغام اهداف توسعه پایدار در فرآیندهای تجاری شرکت‌ها فراهم می‌آورند.

تحلیل عمیق یافته‌ها نشان می‌دهد که ابعاد شناسایی‌شده، تبیین‌های مستحکمی بر مبنای نظریه‌های چندگانه حسابداری و مدیریت مالی ارائه می‌دهند. از منظر نظریه مشروعیت و تئوری ذی‌نفعان، متغیرهای اندازه شرکت (از جمله حجم کل دارایی‌ها، میزان فروش ناخالص و درآمدهای حاصل از بازارهای خارجی) نقشی حیاتی در شفافیت سازمانی ایفا می‌کنند؛ زیرا شرکت‌های بزرگ‌تر و بین‌المللی‌تر به دلیل قرار داشتن در کانون توجه افکار عمومی، رسانه‌ها و نهادهای قانون‌گذار، دیده‌پذیری اجتماعی بالاتری دارند و ناگزیرند برای توجیه استمرار فعالیت‌ها و حفظ موافقت ضمنی جامعه، استانداردهای جامع‌تری از گزارشگری پایداری را منتشر نمایند. از سوی دیگر، در چارچوب نظریه نمایندگی و نظریه وابستگی به منابع، ترکیب هیئت‌مدیره (شامل مدارج تحصیلی عالی و تنوع جنسیتی) و استحکام سازوکارهای حاکمیتی (نظیر استقلال و تخصص مالی کمیته‌های نظارتی و استقرار بازوی حسابرسی داخلی فعال) موجب کاهش تعارض منافع میان سهامداران و مدیریت و تقویت جهت‌گیری‌های بلندمدت شرکت در خصوص مسئولیت‌های زیست‌محیطی و اجتماعی می‌شود. حضور مدیران با دانش نوین و پیشینه‌های تخصصی گوناگون، فرایند تصمیم‌گیری راهبردی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

را غنی‌تر ساخته و توجه به خطرات محیطی و منافع بلندمدت را جایگزین بیشینه‌سازی سودهای کوتاه‌مدت می‌نماید.

در خصوص ساختار مالکیت و متغیرهای مالی، نتایج به دست آمده بازتاب‌دهنده رفتار راهبردی ویژه در اقتصادهای در حال گذار است. تمرکز بالای مالکیت و ساختارهای سهامداری خانوادگی ممکن است در مواردی منجر به کاهش شفافیت عمومی به دلیل هدایت اطلاعات به مجاری درون‌گروهی گردد؛ در مقابل، ورود سرمایه‌گذاران خارجی یا نهادهای با انضباط مالی بالا، انگیزه و تقاضا برای افشای استاندارد اطلاعات غیرمالی را به طور معناداری تقویت می‌کند. علاوه بر این، متغیرهای سودآوری و بازده سرمایه نشان می‌دهند که شرکت‌های با عملکرد مالی برتر از توانایی و منابع آزاد بیشتری برای سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پایدار، پروژه‌های عام‌المنفعه و تدوین گزارش‌های جامع غیرمالی برخوردارند؛ در حالی که اهرم مالی و ساختار بدهی نقشی دوگانه ایفا می‌کند: از یک سو، سطوح بالای بدهی شرکت را ناچار به کاهش هزینه‌های داوطلبانه می‌کند و از سوی دیگر، پاسخ‌گویی به اعتباردهندگان و کاهش هزینه تأمین مالی، انتشار گسترده‌تر گزارش‌های پایداری و کاهش ریسک‌های عملیاتی را به یک ضرورت تبدیل می‌سازد. در این میان، پیوند با ساختارهای نظارتی کلان، از جمله تبعیت از حقوق بنیادین کار، شفافیت ساختارهای مالیاتی و الزامات زیست‌محیطی، به عنوان پیش‌نیاز قانونی و مشروعیت‌بخش به فرایند افشا در سطح ملی عمل می‌کند.

دلالت‌های سیاستی و کاربردی این چارچوب برای نهادهای راهبری و قانون‌گذاری بازار سرمایه بسیار ملموس و تعیین‌کننده است. نخست، مدیران ارشد و مجامع شرکت‌ها می‌توانند از ساختار این ابعاد هفت‌گانه به عنوان یک الگوی سنجش بلوغ سازمانی برای شناسایی نقاط ضعف درونی، ارتقای سلامت حاکمیتی و تقویت موقعیت استراتژیک در زنجیره ارزش بهره ببرند. دوم، یافته‌های این پژوهش نقشه راه شفافی در اختیار سیاست‌گذاران بازار اوراق بهادار، انجمن‌های حرفه‌ای حسابداری و نهادهای پایش مقررات قرار می‌دهد تا نظام‌های پایش و رتبه‌بندی پایداری را بازنگری نمایند. تدوین شیوه‌نامه‌های الزام‌آور متناسب با اندازه و صنعت، توسعه ابزارهای نظارتی در چارچوب حاکمیت شرکتی و تعریف مشوق‌های مالی و مالیاتی برای شرکت‌هایی که این معیارهای سازمانی را در سطحی ممتاز پیاده‌سازی کرده‌اند، می‌تواند شتاب حرکت به سمت شفافیت و سرمایه‌گذاری مسئولانه را دوچندان کند.

با وجود این دستاوردها، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بوده است که زمینه‌ساز مسیرهای نوین تحقیقاتی خواهد بود. اصلی‌ترین محدودیت روش‌شناختی، اتکای اولیه بر قضاوت‌های کیفی و تخصصی نخبگان از طریق ابزار دلفی فازی است؛ با آنکه تکنیک‌های فازی ابهام کلامی نظرات انسانی را به حداقل می‌رسانند، اما اثبات قطعی قدرت پیش‌بینی این شاخص‌ها نیازمند آزمون‌های تجربی بر روی داده‌های تاریخی بازار است. همچنین، گستره

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

نمونه به دلیل لزوم برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش ترکیبی در حوزه حسابداری پیشرفته و پایداری، با محدودیت دسترسی همراه بود. بر این اساس، به پژوهشگران آینده توصیه می‌شود روابط علی و تعاملی این ابعاد هفت‌گانه را با به‌کارگیری داده‌های تابلویی و مدل‌های اقتصادسنجی پیشرفته در گستره صنایع گوناگون مورد آزمون قرار دهند. افزون بر این، بررسی اثرات تعدیل‌گر شوک‌های کلان اقتصادی، نوسانات نرخ ارز و نقش واسطه‌ای شفافیت گزارشگری بر کاهش هزینه سرمایه حقوق صاحبان سهام و ارتقای ارزش بنیادی شرکت‌ها، می‌تواند ادبیات این حوزه را در مقیاس بازارهای نوظهور غنای بیشتری بخشد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

منابع

۱. الهیار، م. (۱۳۹۶، ۹ اسفند). چهار تهدید در کمین محیط زیست ایران. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. https://iccnews.ir/?p=8962

۲. پورخانی ذاکله‌بری، م.، و جهانشاد، آ. (۱۴۰۰). ارائه الگو برای افشاء پایداری شرکتی و ارزیابی عوامل مرتبط با تئوری مشروعیت بر گزارشگری آن. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۳(۴۹)، ۱۷۷–۲۰۴.

۳. جلیلی، ع.، و جعفری، م. (۱۴۰۰). توسعه پایدار: «موفقیت یا عدم موفقیت در تولید ثروت» داستان اصلی همین است. *طبیعت ایران*، ۶(۳)، ۱۳۵–۱۴۳.

۴. خجسته‌مهر، ن.، فخاری، ح.، مهرابی، م.، بیلویی خمسلویی، م.، و قاسمی، ا. (۱۳۹۴). عوامل موثر بر گزارشگری پایداری شرکت‌ها. *سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری*، تهران.

۵. رحمانی، ع.، و بشیری‌منش، ن. (۱۳۹۳). مروری بر ادبیات افشای اطلاعات در ایران. *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۴(۴)، ۳۵–۶۸.

۶. عبدی، م.، همایون، س.، و کاظمی‌علوم، م. (۱۳۹۹). بررسی تاثیر ویژگی‌های کمیته‌های حسابرسی بر سطح گزارشگری پایداری. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۵(۹)، ۳۳۵–۳۶۹.

۷. عبدی، م.، کردستانی، غ.، و رضازاده، ج. (۱۳۹۸). طراحی الگوی منسجم گزارشگری پایداری شرکت‌ها. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۱(۴)، ۲۳–۴۴.

۸. کامیابی، ی.، و بوژمهرانی، ا. (۱۳۹۵). ویژگی‌های کمیته حسابرسی، کیفیت افشا و نسبت غیرموظف اعضای هیأت‌مدیره. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۶(۴)، ۱۹۱–۲۱۸.

۹. معصومی، س. ر.، صالح‌نژاد، س. ح.، و ذبیحی زرین‌کلایی، ع. (۱۳۹۷). شناسایی متغیرهای مؤثر بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش حسابرسی*، ۱۸(۷۰)، ۱۹۵–۲۲۱.

۱۰. معین‌الدین، م.، نایب‌زاده، ش.، یاوری، ا.، و میرمحمدی‌صدرآبادی، م. (۱۳۹۴). رابطه اخلاق با رفتار مدیریت سود و تأثیر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی بر آن. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۰(۲)، ۱۱۹–۱۳۱.

11. Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120.

12. Christensen, H. B., Hail, L., & Leuz, C. (2021). Mandatory CSR and sustainability reporting: Economic analysis and literature review. *Review of Accounting Studies*, 26(3), 1176–1248.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

13. Deegan, C. (2019). Legitimacy theory: Despite its enduring popularity and widespread use, is legitimacy theory still fit for purpose? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 32(8), 2307–2329.
14. Abdi, M., Kordestani, G., & Rezazadeh, J. (2019). Designing a coherent model of corporate sustainability reporting. *Financial Accounting Researches*, 11(4), 23–44. (In Persian)
15. Abdi, M., Homayoun, S., & Kazemi Oloum, M. (2020). Investigating the impact of audit committee characteristics on the level of sustainability reporting. *Value and Behavioral Accounting*, 5(9), 335–369. (In Persian)
16. Elaheyar, M. (2017, February 27). *Four threats lurking around Iran's environment*. Iran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture. https://iccnews.ir/?p=8962 (In Persian)
17. Fakhari, H., Mehrabi, M., Yablooei Khamasolou, M., & Ghasemi, A. (2015). Factors affecting corporate sustainability reporting. *The 3rd International Conference on Applied Research in Management and Accounting*, Tehran. (In Persian)
18. Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman.
19. Giannarakis, G. (2014). The determinants influencing the extent of CSR disclosure. *International Journal of Law and Management*, 56(5), 393–416.
20. Jalili, A., & Jafari, M. (2021). Sustainable development: "Success or failure in wealth creation" is the main story. *Nature of Iran*, 6(3), 135–143. (In Persian)
21. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (2019). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. In *Corporate governance* (pp. 77–132). Gower.
22. Kamyabi, Y., & Boozmehrami, E. (2017). Audit committee characteristics, disclosure quality, and the proportion of non-executive board members. *Empirical Research in Accounting*, 6(4), 191–218. (In Persian)
23. Karimpour, R., & Vakilifard, H. (2023). Investigating the effect of corporate governance characteristics and non-executive board members on the level and quality of corporate sustainability disclosure. *Tehran Stock Exchange Journal*, 16(61), 83–110. (In Persian)
24. Masoumi, S. R., Salehnejad, S. H., & Zabihi Zarrinkolaei, A. (2018). Identifying variables affecting the extent of sustainability reporting of companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Audit Science*, 18(70), 195–221. (In Persian)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]

25. Moein Din, M., Nayebzadeh, Sh., Yavari, E., & Mirmohammadi Sadabadi, M. (2015). The relationship between ethics and earnings management behavior and the effect of demographic characteristics on it. *Ethics in Science and Technology*, 10(2), 119–131. (In Persian)
26. Pourkhani Zakalehbari, M., & Jahanshad, A. (2021). Providing a model for corporate sustainability disclosure and evaluating factors related to legitimacy theory on its reporting. *Financial and Auditing Research*, 13(49), 177–204. (In Persian)
27. Rahmani, A., & Bashiri Manesh, N. (2014). A review of the literature on disclosure in Iran. *Accounting and Social Interests*, 4(4), 35–68. (In Persian)
28. Rezaee, Z. (2016). Business sustainability research: A theoretical and integrated perspective. *Journal of Accounting Literature*, 36, 48–64.
29. Rosati, F., & Faria, L. G. (2019). Addressing the Sustainable Development Goals in sustainability reports: The relationship with institutional factors and board characteristics. *Journal of Cleaner Production*, 215, 1312–1326.
30. Vitolla, F., Raimo, N., & Rubino, M. (2020). Board characteristics and integrated reporting quality: an agency theory perspective. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(2), 1152–1163.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-16]